

nûn, *Âfâk*, *Maârif*, *Mirsad*, *Manzara*, *Berk* ve *Servet-i Fünûn* gibi edebiyat dergileriyle *Tercümân-ı Hakikat*, *Servet* ve *Mürüvvet* gibi gazetelerde başta şiir olmak üzere daha çok fennî konularda makaleler ve hikâyeler yayımlamıştır.

İlk şiirlerini Menemenlizâde Mehmed Tâhir, İsmâil Safâ ve Muallim Nâci'nin etkisi altında kaleme alan Nâbizâde, devrinde büyük tartışmalara yol açan Muallim Nâci'nin eski tarz şiirlerini değil onun daha ziyade Batı etkisinde ve yeni tarzda yazdığı şiirleri örnek almış, Nâci'nin bu şiirlerinde dikkati çeken sade dil, lirik üslûp ve tabii söyleyiş şeklini taklit etmeye çalışmıştır. Özellikle sağlam bir dil anlayışını benimsemesiyle Nâci tesiri onda daima kendini hissettirmiştir. Bir süre sonra Abdülhak Hâmid ile Recâizâde Mahmud Ekrem'in şiirleriyle ilgilenince bu defa onların yolundan gitmeye başlamıştır. Daha çok mecazlarla süslü gerçekçi şiire ilgi duyan Nâbizâde'nin bu tarihten sonra yazdığı şiirlerinde gerek şekil gerekse düşünce bakımından yenilikler görülmektedir.

Nâbizâde Nâzım dil ve edebiyatın çeşitli meselelerini tahlil eden makaleler de kaleme almış, bilhassa 1891 yılından sonra *Servet-i Fünûn* dergisinin "Tahfîlât-ı Edebiyye" sütununda Fuzûlî ve Nedîm gibi divan şairleri hakkındaki incelemeleriyle dikkati çekmiştir. Yine bu sütunda daha sonraki yıllarda *Servet-i Fünûn* topluluğunun geliştirdiği resim altı şiir faaliyetinin de ilk örneklerini vermiştir. Şiir çalışmaları Nâbizâde'nin edebî hayatının belli bir devresiyle sınırlı kalmış, özellikle 1890'dan itibaren sade ve tabii bir üslûpla kaleme aldığı hikâyelerini müstakil kitaplar halinde yayımlamaya başlamıştır. 1890-1891 yıllarında sipariş üzerine bir kitapçı için bir dizi uzun hikâye kaleme alan Nâbizâde'nin o yıllarda cereyan eden bazı edebî tartışmalara da "Râvî" takma adıyla katıldığı görülmektedir. Yazı hayatının bir döneminde tercümeleriyle de dikkati çeken Nâbizâde Victor Hugo, Alfred de Musset, Chateaubriand, Alexandre Dumas Fils, Ludwig Büchner gibi Batılı yazar ve fikir adamlarından yaptığı çevirilerle çeşitli Batı edebî akım ve düşüncelerinin Türk okuyucusu tarafından tanınmasına hizmet etmiştir.

Türk edebiyatı tarihinde Nâbizâde Nâzım'a asıl şöhretini kazandıran, *Karabibik* adlı uzun hikâyesiyle *Zehra* romanıdır. Nâbizâde'nin en önemli eseri kabul edilen *Karabibik*'in önsözünde yazar, "Hakîkiyyûn mesleğinde yazılmış roman mütalaa etmemiş iseniz işte size bir tane ben tak-

dim edeyim" diyerek, "E. Zola, A. Daudet gibi realistlerin, yani hakîkiyyûnun romanları hep fuşiyat ile mâfidir zannında bulunanlar *Karabibik*'i okudukları zaman zanlarını tashih edeceklerdir sanırım" sözleriyle bu tarzda yazmayı gaye edinerek realist roman anlayışına uygun bir eser ortaya koymuştur. Konusu Kaş'ta geçen ve yazarın oradaki görevi dolayısıyla gözlemlerine dayandığı anlatılan hikâyenin en önemli tarafı Anadolu köylüsünün hayatından kesitler vermesidir. Yazar kahramanları kendi seviyelerine göre ve mahalî dilleriyle konuşurmaya dikkat etmiştir. Mukaddimesiyle beraber *Karabibik* Türk edebiyatında realizm ve natüralizmin ilk müjdecisi kabul edilmiştir. O yıllarda bu edebî akımları yeni yeni tanımaya başlayan ve daha ziyade romantizm cereyanıyla beslenen Türk okuyucusunun durumunu göz önünde bulunduran Nâbizâde kendi eserlerinde yer yer romantik unsurlara da yer vermiş, ancak *Seyyie-i Tesâmüh* adlı hikâyesi ve özellikle *Zehra* romanında doğrudan doğruya realizmi uygulama yoluna gitmiştir. Bilhassa *Zehra*'yı yazarken İstanbul tulumbacılarının o günkü hayatı, Şehzadebaşı tiyatroları, cinayet kovuşturması gibi konularda bazı araştırmalar da yapan yazar, romandaki esas vak'anın kıskançlık üzerine kurulmasından dolayı birtakım psikolojik inceleme ve gözlemlerde de bulunmuştur. Ayrıca Türk edebiyatında psikolojik muhtevalı ilk roman kabul edilen, ancak yazarın ölümünden sonra yayımlanabilen *Zehra*, Nâmîk Kemal'in *İntibah*'i ile *Servet-i Fünûn* devri romanı arasında dikkate değer bir merhale teşkil eder. Devrin yaygın temayülü dolayısıyla entrika unsuruna aşırı bir şekilde yer verilmesi ve trajik biçimde son bulması *Zehra* hakkındaki eleştirilerin esas kaynağı olmasına rağmen eser devrine göre modern bir roman görünümündedir. Çağdaş olan diğer yazarlara göre nisbeten sade bir dili yakalamaya çalışan romancı üslûp itibarıyla de Nâmîk Kemal'in izinden gitmiştir.

Eserleri. *Şiir. Hâtıra-i Şebâb* (1298), *Heves Ettim* (1302), *Mini Mini yâhud Yine Heves Ettim* (1303), *Hikâye. Yâdigârlarım* (1302), *Zavallı Kız* (1307), *Bir Hâtıra* (1307), *Karabibik* (1307), *Sevda* (1308), *Hâlâ Güzel* (1308), *Hasba* (1308), *Seyyie-i Tesâmüh* (1308). **Roman.** *Zehra* (*Servet-i Fünûn*'da 11 Kânunusâni 1311 – 16 Mayıs 1312 arasında tefrika edilmiştir; 1312), **Diğer Eserleri.** *Hanım Kızlar* (1304), *Katre* (büyük çapta fennî bir ansiklopedi teşebbüsünün örnek formasıdır, 1306, Mehmed Rüşdü ile birlikte),

Mesâil-i Riyâziyye (1307), *Muhtasar Yeni Kimya* (1307), *Yeni Kimya* (Grimo'dan tercüme, 1307), *Mini Mini Mektepli* (1308), *Esâtîr* (1309), *Aynalar* (1309). *Zehra* ile (haz. M. Nihat Özön, İstanbul 1952; haz. Aziz Behiç Serengil, Ankara 1961) *Hikâyeler* (haz. Aziz Behiç Serengil, Ankara 1961; haz. İsmail Güleç, İstanbul 1994) yeni harflerle de yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hakkı, *Muâsır Şairlerimiz* (Nâbizâde Nâzım Bey), İstanbul 1311; İsmail Hikmet [Ertaylan], *Nâbizâde Nâzım*, İstanbul 1933; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1139-1143; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman: 1859-1959*, Ankara 1971, I, 137-150; Tahir Alanç, *100 Ünlü Türk Eseri*, İstanbul 1974, I, 704-714; Mehmet Kaplan, "Karabibik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul 1976, I, 384-391; Himmet Uç, *Nâbizâde Nâzım Bey-Şair ve Romancı* (doktora tezi, 1982), Atatürk Üniversitesi Ed. Fak., Zeynep Kerman, "Zehra", *Şükürü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 211-220; R. P. Finn, *Türk Romanı-İlk Dönem: 1872-1900* (trc. Tomris Uyar), Ankara 1984, s. 99-111; Necat Birinci, *Nâbizâde Nâzım*, Ankara 1987; Ahmet Ö. Evin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* (trc. Osman Akinhay), İstanbul 2004, s. 248-267; Ahmed İhsan, "Nâbizâde Nâzım", *SF*, nr. 127 (1893), s. 355; Mahmud Sadık, "Nâbizâde ve Zehra'sı", a.e., nr. 254 (1896), s. 307-308; a.e., nr. 103-1577 (1926), s. 394; Güzin Dino, "Nâbizâde Nâzım'ın (1865-1893) Karabibik İsmi Hikâyesi Üzerine Bir Deneme", *DTCFD*, XII/1-2 (1954), s. 153-158; Hikmet Dizdaroğlu, "Nâbizâde Nâzım'ın Hikâyeciliği", *TDL*, sy. 120 (1981), s. 891-895; Sıddıka Dilek Yalçın – Çelik, "Nâbizâde Nâzım'ın Eleştirmen Kimliği ve Eleştiri Yazıları", *Türkbiçim*, sy. 6, Ankara 2003, s. 127-143; Murat Kacıroğlu, "Nâbizâde Nâzım'ın Hikâyeciliği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 25, Erzurum 2004, s. 81-88; Fevziye Abdullah Tansel, "Nâzım, Nâbizâde", *İA*, IX, 138-140; Zeynep Kerman, "Karabibik", *TDEA*, V, 158-159; a.mlf., "Nâzım (Nâbizâde)", a.e., VI, 541; "Zehra", a.e., VIII, 648-649.

ABDULLAH UÇMAN

NABLUS

(نابلس)

Filistin'de tarihî bir şehir.

Kudüs'ün kuzeyinde, 881 m. yükseklikteki Tûr ile (Gerizim) yüksekliği 940 m. olan Selîmiye (İbal) dağları arasında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir vadede kurulmuştur. Doğu-batı ve kuzey-güney ticaret güzergâhında bulunması, stratejik konumu ve su kaynaklarının bolluğu sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Şehrin adı, milattan sonra 70 yılında Kudüs'ü yahudilerden alan Roma İmparatoru Flavius

Vespasianus şerefine 72'de kurulan ve Flavius hânedanına nisbetle Flavia Grekçe Neapolis (yeni şehir) kelimelerinden oluşan Flavia Neapolis'e dayanır. Tevrat'ta geçen ve Nablus'la (Nâbulus) aynı yer olduğu iddia edilen Şekim şehri ise daha eski bir yerleşim merkezi olup günümüzde Nablus'a bağlı Balâta köyü mevkiindedir.

Nablus'un bulunduğu bölgenin bilinen ilk sakinleri Ken'ânîler'dir. Milâttan önce II. binyılda İsrâiloğulları'nın bölgeyi işgal etmesiyle Ke'nânîler hâkimiyeti sona erdi. Şehir, milâttan önce X. yüzyılda Kudüs merkezli İsrâiloğulları yönetimine karşı çıkan ve giderek farklı bir yahudi mezhebine dönüşen Sâmirîler'in eline geçti. Milâttan önce VIII. yüzyılda Asurlular'ın bölgeyi ele geçirmesi ve Sâmirî ileri gelenlerini sürgüne göndermesine rağmen geride kalanlar sonraki asırlarda siyasî güçlerini arttırmayı başardılar. Asırlarca Sâmirîler'in yoğun biçimde yaşadıkları ve siyasî hâkimiyetlerini devam ettirdikleri bölgede milâdî 70'li yıllarda kurulan Roma hâkimiyeti döneminde hıristiyanların sayısı giderek çoğaldı. Ardından Sâmirîler'le hıristiyanlar arasındaki mücadele şiddetlendi ve V. yüzyılın sonlarına doğru Gerzîm dağında bulunan Sâmirî Tapınağı yıkılarak yerine büyük bir kilise inşa edildi. 520'lerde bu kilise papazının Sâmirîler tarafından öldürülmesi üzerine Sâmirîler'in bir kısmı katledildi, önemli bir kısmı sürgüne gönderildi, bir kısmı da Hıristiyanlığı seçti.

15 (636) yılında Nablus, Amr b. Âs tarafından barış yoluyla fethedilince gayri müslim halk cizye ve haraç ödemek suretiyle şehirde kalmaya devam etti. Emevîler döneminde bölgeye Arap kabileleri yerleştirildi. Bizans yönetiminde hıristiyanların baskılarına mâruz kalan Sâmirîler'in büyük kısmı zaman içinde müslüman oldu. Şehrin fethinden IV. (X.) yüzyılın ikinci yarısında Fâtîmî idaresine girinceye kadarki durumu hakkında fazla bilgi yoktur. Fâtîmî yönetiminin ilk yıllarında Nablus'un Cerrâhîler'in hâkimiyetinde olduğu ileri sürülür. V. (XI.) yüzyılın son çeyreğinde Selçuklular'la Fâtîmîler arasında mücadeleyle sahne olan şehir, kısa bir süre Selçuklu hâkimiyetinde kalmakla birlikte 491'de (1098) tekrar Fâtîmîler'in eline geçti. Ertesi yıl Haçlılar tarafından işgal edildi ve Kudüs Krallığı'na tâbi oldu. Sadece iç kalesi olan Nablus, Haçlı hâkimiyetinde iken (531/1137) Dimaşk Atabegliği'ne bağlı kuvvetlerin saldırısına uğradı. Rebîülâhîr 583'te (Haziran 1187) Hittîn Savaşı'nın ardından Eyyûbî ordularınca fethedildi. Memlûkler devrinde önce Gazze nâibliğine bağ-

lı bir valilik haline getirildi, VIII. (XIV.) yüzyılda Kudüs nâibliğinin kurulmasından sonra buraya bağlandı. Bu dönemde Nablus valileri emîr-i tablhâne veya emîr-i aşere gibi orta ve küçük rütbeli Memlûk emîrleri arasından tayin ediliyordu. Önemli bir ticaret merkezi olan şehir Memlûk dönemi boyunca genişlemeye devam etti.

Ortaçağ İslâm coğrafyacıları, Nablus'u iki kutsal dağ arasındaki vadide ortasından geçen ırmağın iki tarafında taştan evleri bulunan kozmopolit bir şehir olarak niteler ve çok miktarda zeytin ağacının yetiştiği bu verimli şehri "küçük Dimaşk" olarak adlandırır. İbn Battûta kendi döneminde Nablus'tan Mısır ve Suriye'ye zeytinyağı ihraç edildiğini kaydeder (*er-Rihle*, s. 60-61). Bu devirde Nablus, karpuz ve keçi boynuzu üretiminde önemli bir yer tuttuğu gibi şeker üretiminde de önde geliyordu.

Şehir 922 (1516) sonbaharında Osmanlı yönetimine girdi. Canbirdi Gazâlî'nin Osmanlı Devleti'ne karşı 926'da (1520) başlattığı isyan sırasında Nablus ileri gelenleri Osmanlı safında yer aldı. Nablus, Osmanlı dönemi idarî taksimatında daha çok sancak merkezi olarak kaldı. Başlangıçtan itibaren Şam eyaletine bağlı olan Nablus XVIII. yüzyılın başında Trablusşam eyaletine, kısa bir süre sonra da tekrar Şam'a bağlandı. Bu değişiklikler esas itibarıyla hac kafilelerinin güvenlik ve erzak ihtiyacını temine yönelikti. Nablus'un Şam eyaletinin uç sancağı olması dolayısıyla devlet otoritesi gevşek tutuldu ve eşraf hâkimiyeti kırılmadı. Özellikle âyanların etkili olduğu XVIII. yüzyılda Nablus'ta bazı karışıklıklar çıktı. Bu yüzyılın son çeyreğinden 1831'de Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim'in yönetimine girinceye kadar Nablus çoğunlukla Sayda vilâyetine bağlı kaldı. Bunun sebebi, Cezzâr Ahmed Paşa gibi güçlü bir yöneticinin uzun süre emîr-i haclık göreviyle birlikte Şam ve Sayda valiliklerinde bulunmasıydı. Onun idareciliği sırasında Nablus, Avrupa ile olan pamuk ve hububat ticaretinde önemli bir yere sahip olmuştu.

İbrâhim Paşa'nın yönetimi sürerken 1834'te Nablus'ta isyan çıktı. İsyanın bastırılması sırasında Nablus şehri tahribata uğradı ve halkı büyük kayıplar verdi. 1841'de tekrar Osmanlı idaresine girdikten sonra eşraftan İbrâhim Paşa yönetimini destekleyenlerle isyan edenler arasında derin husumet oluştu ve 1859'a kadar süren çatışmalar meydana geldi. Nablus Tanzimat döneminde Kudüs mutasarrıflığına, Kudüs

de Sayda vilâyetine bağlıydı. 1863'te Kudüs'ten ayrılarak mutasarrıflık derecesine yükseltildi. 1864 Vilâyet Nizamnâmesi'ne göre bölgenin idarî taksimatı yeniden düzenlendiğinde Sayda, Şam ve Trablusşam vilâyetleri Suriye vilâyeti adı altında birleştirilince Nablus bu yeni vilâyete dahil edildi. 1887'de kurulan Beyrut vilâyetine bağlanan Nablus'un bu konumu Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekildiği 1918 yılına kadar devam etti.

Osmanlı idaresi zamanında Tanzimat'a kadar Nablus'ta valinin yanında mütesellim olarak Tokan, Cerrâr, Abdülhâdî ve Nimr gibi eşraf aileleri mensupları görev yaptı. Tanzimat'ın ardından kaymakam veya mutasarrıflar merkezden tayin edildi. Siyasî otorite açısından Şam veya Sayda vilâyetine bağlanan Nablus adlı bakımdan Kudüs kadılığının yetki alanı içinde bulunuyordu. Nablus nâibleri Kudüs kadısı tarafından tayin edilir ve ona bağlı kalırdı. Tanzimat öncesi dönemde Nablus nâiblerinin bölgenin Bustânî, Cevherî, Dekkâk, Hâlidî ve Temîmî gibi ulemâ ailelerinden seçildiği görülmektedir. 1860'lardan sonra Nablus nâiblerini doğrudan Anadolu kazaskerliği tayin etmiştir.

Osmanlı hâkimiyeti devrinde bölgenin kalabalık şehirlerinden biri olan Nablus XVI. yüzyıl tahrirlerine göre altı mahalleye ayrılmıştı (Kaysâriye, Akabe, Garb, Yâsmîne, Habele, Karyûn / Debbûre). Burada çoğunluğu oluşturan müslümanlar yanında yahudiler, Sâmirîler ve hıristiyanlar da bulunuyordu. XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde 984'ü müslüman, yetmiş biri yahudi, yirmi dokuz Sâmirî ve on beşi hıristiyan olmak üzere toplam 1099 hâneye ulaşan bir nüfus vardı (yaklaşık 5-6000 kişi). Yüzyılın sonuna doğru bu nüfusta kısmî bir azalma meydana geldi. Müslümanların hâne sayısı 796'ya, yahudilerin on beşe, Sâmirîler'in yirmiye düşmüş, hıristiyanlar ise on sekiz hâneye yükselmişti (toplam 849 hâne, yaklaşık 4000 kişi). Kaysâriye dışındaki mahallelerde bütün bu dinî grup mensupları bir arada oturuyordu. Şehirde XVI. yüzyılda bir tabakhâne, boyahâne, kumaş imalatı yapılan dükkânlar bulunuyordu. Ticarî hayatın durumuna işaret eden ihtisap vergisi yüzyılın sonuna doğru 20.000 akçeden 33.000 akçeye yükselmişti. XVII. yüzyıl ortalarında Evliya Çelebi şehirde sekiz mahalle ve 4060 evden söz eder. Ev sayısına göre nüfusun XVI. yüzyıla göre artmış olduğu düşünülebilir (yaklaşık 10.000 kişi). Burada ayrıca birçok cami, mescid, yedi medrese, yedi zâviye, yedi mektep, iki hamam, 370 dükkânlı çarşı ve han mev-

cuttu. Evliya Çelebi, kalesinin bir tepe üzerinde olduğunu bildirir. 1880'lerin ortalarında Nablus şehrinde 1389 hânede ikamet eden 7399 kişi mevcut olup bunun 7060'ı müslüman, 246'sı hıristiyan, on üçü yahudi ve sekseni Sâmîrî idi. 703 dükkân ve mağazanın yanı sıra küçük büyük on dört camisi, dört kilisesi ve iki havrası vardı (Re'fet, s. 176). Nablus sancağının nüfusu 1912'de 152.000'e ulaşmış olup bu sayının 21.072'si Nablus şehrinde yaşamaktaydı. Şehrin nüfus dağılımı ise 20.168 müslüman, 427 Ortodoks, 108 Katolik, 180 Protestan, 160 Sâmîrî ve yirmi dokuzu yahudi şeklindeydi (Walid al-Arid, s. 142).

Osmanlı döneminde Nablus bölge ticareti bakımından önemli bir merkez haline geldi. Kuzey-güney ve doğu-batı koridorunda kurulmuş olması dolayısıyla dört tarafla güçlü ticarî bağlantısı vardı. Nablus tüccarları sahilde Gazze, Yafa, Hayfa ve Akkâ, kuzeyde Nâsıra, Taberiye ve Safed, güneyde Ramallah, Kudüs ve Halîl, kuzeydoğuda Havran ile ticarî ilişkiler geliştirmişlerdi. Bölgeler arası ticaret bakımından öncelikle Kahire ve Şam ile, daha sonra Halep, Musul ve Bağdat ile bağlar kurulmuştu. Nablus bu bölgelere sabun, pamuk, zeytinyağı ve tekstil ürünleri ihraç ederken pirinç, şeker, baharat, ipek ve bakkır ithal ediyordu. Şam-Medine yolunu kullanan hac kervanları da Nablus'un ticarî hayatına önemli katkı sağlamaktaydı (Domanı, s. 23-24). Ticarî faaliyetleri kolaylaş-

tıracak kara yolları yanında Osmanlılar'ın son döneminde Nablus-Tülkerm ve Nablus-Hayfa arasındaki demiryolu bağlantıları tamamlanmıştı.

1918'de Filistin bölgesinin İngilizler'in eline geçmesiyle Nablus'ta Osmanlı hâkimiyeti sona erdi. 1918-1920 yıllarında İngiliz askerî idaresinde kaldı ve 1920 San Remo Konferansı'nda Filistin'in İngiliz manda idaresine verilmesiyle Nablus da aynı yönetime dahil edildi. 1927'de meydana gelen depremde şehir çok ağır hasar gördü. 1930'lu yıllarda Filistin'e yahudi göçüne karşı mücadele veren Arap direnişinin en önemli merkezlerinden biri oldu. 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşuna karşı başlatılan savaş sonrasında Ürdün Devleti'nin idaresine girdi. Ürdün nehrinin Batı kesiminde kaldığı için Batı Yaka (Şeria) olarak adlandırılan bölgede İsrail'le mücadelede Filistinliler'ce üs olarak kullanıldı. Haziran 1967'de Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail tarafından işgal edildi. Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yâsir Arafat, kurtuluş mücadelesini bizzat yönetmek üzere Temmuz 1967'de Nablus'a yerleşti. 1970'lerden itibaren yahudi ailelerinin yerleşimine açıldı. 1987'de başlayan intifâda hareketinde en önemli merkezlerden biri oldu ve buraya Nabluslular'ın İsrail ordusuna karşı sergiledikleri tavrın sertliğini ifade etmek için "cebelü'n-nâr" (ateş dağı) ismi verildi. 1995'te Filistin Özerk Yönetimi'ne bağlandı. Halen Batı Şeria'nın en büyük şehri olup ticaret, eğitim, sağlık ve turizm bakımından en önemli merkezidir. Filistin yönetimine bağlı en büyük üniversite olan Câmîatü'n-neccâhi'l-vataniyye burada bulunmakta ve 10.000 öğrenciyi barındırmaktadır. Bugün Nablus vilâyetinin tahminî nüfusu 302.000 olup şehrin nüfusu 133.000'dir. Nablus şehri günümüzde önemli bir zeytinyağı ve sabun üretimi merkezidir. Ayrıca Nablus sınırları içerisinde üç Filistin mülteci kampında 27.000 civarında mültecinin yanı sıra İsrail tarafından kurulan on dört yahudi yerleşim merkezinde yaklaşık 10.000 yahudi bulunmaktadır. Sâmîrî sayısı ise 300 civarındadır.

Son yıllarda İsrail tarafından uygulanan duvarla ablukaya alma ve sindirme politikaları sonucu 1997'de % 14 olan işsizlik oranı 2005 sonu itibarıyla % 80'e çıkmıştır. Bu durum Nablus'ta giderek artan gerginliğin önemli sebepleri arasında sayılmaktadır. Ocak 2006 milletvekili seçimlerinde Nablus'un altı milletvekilinden beşi İsrail'e karşı sert tavrıyla bilinen Hareketü'l-mukâvemeti'l-İslâmiyye (Hamas) mensuplarından seçilmiştir.

Nablus bölgenin başta gelen tarihî şehirlerinden biridir. Yahudi inanışına göre Tevrat'ta geçen, Hz. İbrâhim'in oğlu İshak'ı kurban etme teşebbüsü burada gerçekleşmiş, Hz. Ya'küb bu bölgede yaşamış ve oğlu Yûsuf buradan kaçınılarak Mısır'a götürülmüştür. Nablus'un İslâm öncesi dönemine ait tarihî yerleri Sâmîrîler'ce kutul addedilen Gerzîm (Cerizîm) dağı, Hz. Ya'küb'a ait olduğuna inanılan su kuyusu ve Hz. Yûsuf'a ait olduğuna inanılan türbedir. Nablus Sâmîrîleri her yıl nisan ayında kutladıkları Pesah bayramı sırasında Gerzîm dağında kurban kesme geleneğini devam ettirmektedir. Romalılar'ın II. yüzyılda yaptığı, bugün kalıntıları mevcut bulunan 6-7000 kişilik anfiteatr da önemli tarihî mekânlardandır. Ayrıca Selâhadîn-i Eyyübî'nin kiliseden camiye çevirdiği el-Câmiu'l-kebir (Câmiu's-Salâhi), Yâsmîne mahallesinde 678-689'da (1279-1290) Sultan Kalavun tarafından inşa edilen Câmîu'l-hadrâ (Evliya Çelebi'de Sinan Paşa Camii), Câmîu'l-Hânâbile, Câmîu'n-Nasr, Câmîu'l-enbiyâ başlıca tarihî eserler arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 219, s. 288; BA, İrade-Meclis-i Vâlâ, nr. 53/1016, 229/7891; BA, İrade-Evkaf, nr. 1/1310/S-02; BA, Y.A.HUS, nr. 523/90; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 197, 227; Makdisî, *Ahşenü'l-tekkâsim*, s. 174; Yâküt, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 248-249; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 499; X, 269; XI, 540; XII, 170-171, 482-484; İbn Fazlullah el-Ömerî, *et-Ta'rif bi'l-muštalahi's-şerîf* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1408/1988, s. 226-227; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), s. 60-61; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), IV, 106-107, 182-183, 206; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IX, 228-230; Mehmet Re'fet, *Seyahatnâme-i Arz-ı Filistin*, Dimaşk 1305, s. 19-22, 176; K. Baedeker, *Palestine and Syria*, Leipzig 1912, s. 219-224; Mehmed Refik - Mehmed Behcet, *Beyrut Vilâyeti I: Cenûb Kısmı*, Beyrut 1335, s. 112-183; N. A. Ziaadeh, *Urban Life in Syria under Early Mamluks*, Beirut 1953, bk. İndeks; U. Heyd, *Ottoman Documents on Palestine (1552-1615): A Study of the Firman According to the Mühimme Defteri*, Oxford 1960, tür.yer.; Abdul-Karim Rafeq, *The Province of Damascus: 1723-1783*, Beirut 1966, tür.yer.; A. Cohen, *Palestine in the 18th Century*, Jerusalem 1973, tür.yer.; a.mlf. - B. Lewis, *Population and Revenue in the Towns of Palestine in the Sixteenth Century*, Princeton 1978, s. 145-153; M. Adnan Bakhit, *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*, Beirut 1982, tür.yer.; Mustafa Murâd ed-Debbağ, *Bilâdü'nâ Filisî'n*, Amman 1985, II/2, s. 97 vd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, bk. İndeks; A. Schölch, *Palästina im Umbruch: 1856-1882*, Stuttgart 1986, tür.yer.; a.mlf., "The Demographic Development of Palestine, 1850-1882", *IJMES*, XVII (1985), s. 485-505; Mevsû'atü'l-müdüni'l-Filistinîyye, Dimaşk 1990, s. 705-749; Mustafa el-Abbâsî, *Târîhu Âli Tûkân fi Cebelî Nâblus*, [baskı yeri yok] 1990 (Matbaatü dâri'l-meşrik); Walid al-Arid, *XIX. Yüzyılda Cebel-*

Nablus'tan bir görünüş

Nablus (doktora tezi, 1992), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Beshara Doumani, *Rediscovering Palestine: Merchants and Peasants in Jabal Nablus, 1700-1900*, Berkeley 1995; M. Yazbak, "Nablus, Nazareth and Haifa: Three Ottoman Towns in an Age of Transformation, 1840-1914", *Essays on Ottoman Civilization*, Praha 1998, s. 395-410; a.m.f., "Nabulsi Ulema in the Late Ottoman Period", *IJMES*, XXIX (1997), s. 71-91; F. Buhl – [C. E. Bosworth], "Nabulus", *EP²* (İng.), VII, 844-845; Fr. Buhl – [Besim Darkot], "Nablus", *İA*, IX, 13-15.

ŞİT TUFAN BUZPINAR

NABLUSÎ, Abdülganî b. İsmâil

(عبد الغنى بن إسماعيل النابلسي)

Abdülganî b. İsmâil b. Abdilganî
b. İsmâil en-Nablusî
(ö. 1143/1731)

Sûfî, fakih, edip ve şair.

4 Zilhicce 1050'de (17 Mart 1641) Dimaşk'ta dünyaya geldi. Kendisinden nakledilen bu tarihe karşılık eski ve yeni biyografî kaynaklarının çoğunda 5 Zilhicce'de (18 Mart) doğduğu kaydedilmektedir (Bakri Alâ al-Din, *Abdalganî an-Nabulusî*, II, 74; Ali Ma'bed Fergalî, s. 52-54). Köklü bir ulemâ ailesine mensuptur. Dedelerinden İbrâhim b. İsmâil, Kudüs'ten Nablus'a göç ederek bir süre burada kaldıktan sonra Dimaşk'a geldiğinden aile Nablusî nisbesiyle anılmıştır. Babası tanınmış bir âlimdir. Nablusî on iki yaşında kaybettiği babasından, ayrıca Necmeddin el-Gazzî, nakîbüleşraf İbn Hamza, Ali ed-Dâğîstânî, Ahmed b. Muhammed el-Kalaî, İbrâhim b. Mansûr el-Fettâl, Abdülbâkî b. Abdülbâkî el-Ba'î, Kemâleddin Muhammed b. Yahyâ el-Faradî, Muhammed b. Ahmed el-Üstüvânî, Nûreddin Ali b. Ali eş-Şebrâmellîsi gibi âlimlerden ders aldı. Yirmi yaşlarında iken Emeviyye Camii'nde ders vermeye başladı. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, İbn Seb'in ve Affüddin et-Tilimsânî'nin eserlerini bu dönemde okudu.

Resmî bir görev alabilmek için 1075 (1664-65) yılında İstanbul'a gitti. Bu yolculuğu sırasında Hama'da Kâdirî şeyhi Abdürrezzâk b. Şerefeddin el-Geylânî'ye intisap etti. Üç ay sonra Dimaşk'ın güney kesimindeki Meydan'a kadî tayin edildi. Ancak bu görevde fazla kalmayıp Emeviyye Camii'nde ders vermeye başladı. 1087'de (1676) Buhara'dan Dimaşk'a gelen Şeyh Ebû Saîd el-Belhî'den Nakşibendiyye hırkası giydi. 1091 (1680) yılında evinde halvete çekildi. Yedi yıl süren bu devrede bir taraftan Kur'an üzerinde derinleşmeye ve hüsn-i hatla ilgilenmeye, diğer taraftan tasavvuf çevreleriyle irtibatını sürdürmeye,

sınırlı bir dost grubuna ders vermeye ve eser telif etmeye çalıştı. *el-Hadîkatü'n-nediyye*, *Ta'çîrû'l-enâm* ve *Cevâhirü'n-nuşûş* gibi hacimli eserlerini bu dönemde kaleme aldı.

Velîlerin kabirlerini ziyaret etmek ve hac farızasını yerine getirmek amacıyla seyahate çıkan Nablusî 1100'de (1688-89) Lübnan'a (Ba'lebek, Bikâ'), ertesi yıl Kudüs ve Halîlürrahman'a, 1105'te (1693) Filistin, Mısır ve Hicaz'a, 1112'de (1700) Trablus'a gitti. 1115'te (1703) Dimaşk'taki Selimiye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bu yıllarda medresede verdiği tefsir derslerinin yanı sıra evinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Fuşûşü'l-hikem* ve *et-Tecelliyâtü'l-ilâhiyye* adlı eserlerini, ayrıca Emeviyye Camii'nde Buhârî'nin *eş-Şahîh*'ini okuttu. Dimaşk Haneffî müftüsü Muhammed b. İbrâhim el-İmâdî'nin vefatı üzerine şehrin ileri gelenlerinin tavsiyesiyle 1135 (1723) yılında İstanbul'dan onay beklenmeden Vali Osman Paşa tarafından müftülük makamına getirildiye de bu görevinde ancak birkaç ay kalabildi; İstanbul'la yapılan görüşmeler sonucu müftülüğe öğrencisi Halîl b. Es'ad el-Bekrî tayin edildi. 24 Şâban 1143'te (4 Mart 1731) Dimaşk'ta vefat eden Nablusî evinde defnedildi. Öğrencileri arasında Muhammed b. İbrâhim ed-Dekdekci, İbnü't-Tâci diye bilinen Muhammed b. Abdurrahman el-Ba'î, İbn Abdürrezzâk, İbn Kenân, Ahmed el-Menîni, Muhammed b. Murad el-Murâdî, Muhammed b. Abdurrahman el-Gazzî, Hâmid el-İmâdî, Muhammed Emîn el-Muhibbî, Hüseyin b. Tu'me el-Beytümânî ve özellikle Halvetiyye tarikatının Bekriyye kolunun kurucusu Kutbüddin Mustafa el-Bekrî anılabilir.

Abdülganî en-Nablusî tasavvufî kişiliği yanında fakih, kelâmcı, müfessir, tarihçi, şair ve edip olarak da tanınır. Bir kısmı küçük risâlelerden oluşan 300'e yakın eser kaleme almıştır. Bunların içinde merkezi yeri tasavvufa dair olanlar teşkil eder. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdülkerîm el-Cîlî, İbnü'l-Fâriz başta olmak üzere Abdüsselâm b. Meşîş, Ebü'l-Hasan eş-Şüsterî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Abdürrezzâk el-Kâşânî, Molla Câmî, İmâm-ı Rabbânî, Aziz Mahmud Hüdâyî gibi mutasavvıfların kitaplarına şerh ve hâşiyeler yazmıştır. Bu eserlerde sadece öncekilerin görüşlerini nakletmekle kalmayıp bunları geliştirmeye ve çok defa tasavvufî düşüncede Endülüs-Mağrib temayülü ile Fars-Anadolu temayülünü birleştirmeye çalışmıştır (*EP²* [İng.], I, 60). Onun tasavvufî eserlerinin önemli bir kısmı vahdet-i vücûd anlayışını

temsil eden kitapların şerhidir. İbnü'l-Arabî doktrinine genel bir giriş mahiyetindeki *el-Vücûdü'l-hakk*'ın Osmanlı döneminde vahdet-i vücûd konusunu sistemli bir şekilde işleyen belki de tek Arapça kitap olduğu belirtilmektedir (Bakri Alâ al-Din, *Abdalganî an-Nabulusî*, II, 166-167). Tasavvufî tecrübesi yanında edebiyat ve fıkıh eğitiminin sağladığı imkânla İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini vasat derecede bir okuyucunun anlayabileceği şekilde ifade edebilen Nablusî'nin üzerinde İbnü'l-Arabî gibi İbn Seb'in'in de etkisi bulunmakla birlikte bu etki çok açık biçimde görülmemektedir. Bu durum, yaşadığı çevrede özellikle Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin İbn Seb'in'e sert eleştiriler yöneltmiş olmasına ve muhaliflerinin sert eleştirilerine uğrama korkusuna bağlanır (*a.g.e.*, II, 152-153). Nablusî, bazı risâlelerinde İbnü'l-Arabî'yi ve İbn Seb'in'in öğrencisi Ebü'l-Hasan eş-Şüsterî'yi savunmuş, ayrıca kendi zamanında fikhî konularda ulemâ arasında meydana gelen tartışmalara eserleriyle katılmıştır. Mevlevîler'i savunduğu *el-Ukûdü'l-lü'lü'yye* adlı eserinde derişlerin semâ yapmaları ve mûsiki aleti kullanmalarının cevazına ve tütün içmenin mubah olduğuna dair çalışmaları bu tür eserler arasında anılabilir. Nablusî, XVIII. yüzyılda Suriye'de mânevî hayatın en karakteristik şahsiyetlerinden biri olmasına ve tasavvufî konularda büyük bir otorite sayılmasına rağmen bir tarikat kurucusu olarak ortaya çıkmamıştır (*a.g.e.*, II, 163). Bununla birlikte muhtemelen tasavvufa ilgili kendine has görüşleri sebebiyle ona mensup bulunduğu Kâdiriyye tarikatının bir kolu şeklinde Nablusiyye, İbnü'l-Arabî'nin fikirlerine dayanmasından dolayı da Ekberiyeye tarihatları nisbet edilmiştir (*DİA*, X, 545; XXIV, 134). *el-Me'tâlibü'l-ve'iyye bi-şerhi'l-Ferâ'idî's-seniyye* adlı eseri başta olmak üzere kelâma dair bazı risâlelerinde iman-küfür, kazâ ve kader, Allah'ın sıfatları, nübüvvet gibi konuları ele almıştır. Kelâmla ilgili konularda Ehl-i sünnet'in yaklaşımını esas kabul eden Nablusî bazı hususlarda Eş'arî ile Mâtürîdî'nin görüşlerini telifte çalışır. Akıl konusundaki görüşleri sebebiyle Fahreddin er-Râzî ve Teftâzânî'yi eleştirerek hakikati kavramak (mârifet) için aklın yeterli sayılmadığını, keşif ve ilhamın da gerekli olduğunu söyler (Ahmet Kamil Cihan, s. 39-83; Ali Ma'bed Fergalî, s. 114-121, 134-172). Fıkıh alanında ihtihad ehliyetine sahip bir otorite olan Nablusî fıkıh ve kelâm âlimlerini eleştirmiş, mezhep ihtilâflarının dinde genişlik ve kolaylığın bir ifadesi olduğunu, görüşleri tam belirlene-